

De botanische betekenis van het Wase Krekengebied

Erik Rombaut

Dit artikel is een samenvatting van het referaat gehouden op 14 oktober 1984 op het Congres van De Wielewaal te Sint-Niklaas.

De gegevens werden gebaseerd op landschapsecologisch onderzoek, uitgevoerd als wetenschappelijk medewerker aan het Laboratorium voor Ecologie der dieren, Zoögeografie en Natuurbehoud van de Rijksuniversiteit Gent (Dir. Prof. Dr. J. Hublé).

Inleiding

Overal waar we op relatief kleine oppervlakten belangrijke verschillen vinden in het abiotische milieu (b.v. vochtgehalte, zoutgehalte, bodemsoort, reliëf,...), zijn er ook grenzen aanwezig. Brede grenszones met zeer geleidelijke veranderingen van plaats tot plaats (gradiënten), maar ook smalle grensstroken met bruuske overgangen, allebei hebben ze voor vegetaties een eigen belang. Het is bekend dat gebieden met veel grenzen, met veel ruimtelijke afwisseling, aan veel diverse plantesoorten een groeiplaats bieden. Het Wase Krekengebied heeft veel grenzen en gradiënten, ze dragen bij tot de botanische uniciteit van dit gebied. Een kort overzicht:

Zout - zoet

De Wase kreken zijn restanten van de geulen die na 1584 (toen de Scheldedijken werden doorgestoken om Antwerpen tegen de Spanjaarden te verdedigen) door getijdenwerking en stormvloed in de ondergelopen polders werden uitgeschuurd. Pas jaren later werden de kreken van zilte invloed van het Scheldewater afgesneden door herbedijkingen van de intussen ontstane schorren. De Salegemkreek werd wellicht in 1627 na nieuwe dijkbreuken nog een laatste keer met brak water overspoeld; de Kieldrechtse Grote Geule werd pas in 1653 definitief bedijkt (zie Anselin & Rombaut, 1981).

Hoewel dit alles zich meer dan drie eeuwen geleden afspeelde en intussen het gehele poldergebied uiteraard sterk verzoet is, verraadt de vegetatie hier en daar nog steeds het zoute verleden. Echte schorreplanten als Zeebies (foto 1) en Zilte Schijnspurrie en wat zwakker halofiele planten als Ruwe Bies, Waterpunge en Aardbeiklaver komen er ook nu nog voor.

Water - land

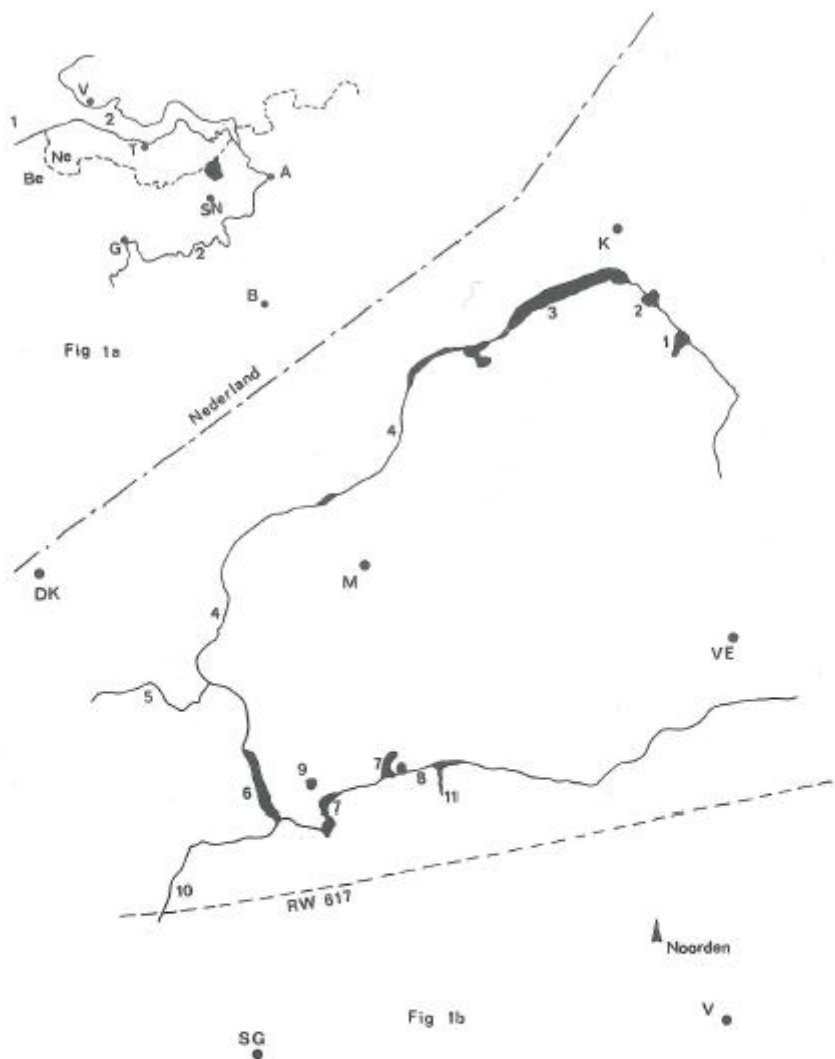
In het Wase Krekengebied kan men kennis

maken met alle stadia van de (zoete) verlandingsreeks: alle stadia tussen open water en broekbos komen er voor (foto 2). Plaatselijk zeer goed ontwikkeld is een brede, drijvende vegetatiezone met Gele Plomp, maar er zijn nauwelijks ondergedoken waterplanten te vinden. Dit hangt mogelijk samen met de bedenklijke waterkwaliteit (zie verder). Waterzuring, Grote en Kleine Lisodde, Kalmoes en Riet

Foto 1: Zeebies. Deze zoutminnende soort groeit nog in het Wase Krekengebied en verraadt het zilte verleden van de streek.

Foto: E. Rombaut

Figuur 1: Situering van het Waas Kreekengebied en localisatie van de in de tekst vernoemde toponiemen.

Fig. 1a Legende:

A: Antwerpen; B: Brussel; Be: België; G: Gent; Ne: Nederland; SN: Sint-Niklaas; T: Terneuzen;
 V: Vlissingen;
 1: Noordzee; 2: Westerschelde;
 Waas Kreekengebied.

Fig. 1b Legende:

DK: De Klinge; K: Kieldrecht; M: Meerdonk; SG: Sint-Gillis Waas; VE: Vrasene; VE: Verrebroek;
 1: Grote Weel; 2: Kleine Weel; 3: Grote Geule van Kieldrecht; 4: Kieldrechtse Watergang; 5: Linie;
 6: Grote Geule van Sint-Gillis; 7: Twaalf Gemeet; 8: Sint-Jacobsgat (6, 7 en 8 vormen het
 Salegemkrekcomplex); 9: Panneweel; 10: Broekwatergang; 11: Rietlandbeek.
 RW 617: expressweg Antwerpen-Zelzate-Knokke.

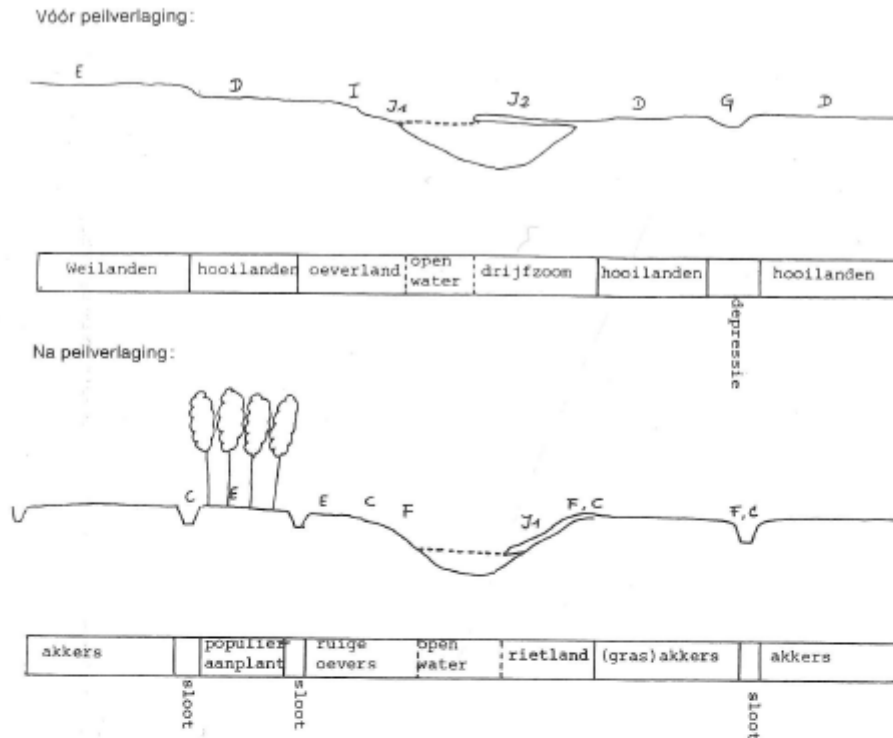
Foto 2: Overzichtsfoto van verlandingsvegetaties in het Salegemkrekencolplex. Herkenbaar zijn het zeer smalle open water, de brede drijvende vegetatie met Gele Plomp en de rietkragen. Foto: E. Rombaut

domineren in de oevertvegetaties. Wat hogerop worden de rietgordels — hoewel erg voedselrijk — vaak zeer rijk aan soorten. We noemen o.a. Watermunt, Moeraswalstro, Zomp- en Moerasvergeet-mij-nietje, Bitterzoet, Cyperzegge, Grote Egelskop en Grote Boterbloem. Z er typisch voor het Wase krekengebied is de ontwikkeling van drijvende vegetaties op pakketten organisch materiaal (zie fig. 2). Deze drijfzomen zijn langs  en zijde vastgegroeid aan de oever, de andere zijde drijft. Overstroming van de vegetatie op de drijfzomen met eutroof kreekwater is hierdoor uitgesloten. Daardoor konden zich precies hier relatief voedselarme situaties handhaven. Veenmosrietanden en varenrijke rietvegetaties met o.a. diverse veenmossen, Wijfjesvaren, Smalle Stekelvaren, Gevleugeld Hertshooi, Kale Jonker en Blauw Glidkruid. Het grote probleem voor het behoud van deze unieke vegetaties (J2-type in fig. 2) is waterpeilverlaging. De drijfzomen groeien dan vast aan de minerale ondergrond in het zomerhalfjaar. Tijdens de komende hogere winterwaterstanden overstromen ze dan met kreekwater. Het vuile water zorgt voor een snelle verruiging van de

vegetatie. Het massaal optreden van Hennegras is een eerste aanwijzing hiervoor. Als het helemaal mis gaat volgen Brandnetel, Haagwinde en Kleefkruid. Pogingen tot herstel via maaibeheer hebben dan geen zin meer, tenzij eerst het waterpeil terug zeer geleidelijk hoger wordt ingesteld.

Voedselarm zand-voedselrijke klei

Het Wase Krekengebied bevindt zich op de uiterste zuidrand van de Scheldepolders, op de overgang naar Zandig Vlaanderen (het Bolakkerwaasland). In het krekengebied is de kleilaag die door de Schelde bij overstromingen werd afgezet bovenop het Pleistocene zand erg dun. Krekens en wielen zijn dan ook, door de kracht van het water, tot in het voedselarme zand uitgeschuurd. Bovendien werden in het hele gebied dijken gebouwd en hersteld met zand uit de directe omgeving. Rondom wielen werd de doorgebroken dijk met een dijkkraag hersteld, het zand hiervoor werd uit dijkputten gehaald (fig. 3). Zo komt het dat in de Wase Scheldepolders toch veel zandige plekken voorkomen. Daardoor groeien er bijvoorbeeld op dijken

Figuur 2: Kreekenecosysteem vóór en na peilverlaging.

(uit Rombout *et al.*, 1982)

Vermelde vegetatietypen:

C: Vochtige brandnetelruigten en rietruigten; **D:** Soortenrijke vochtige graslanden (hooiland); **E:** Soortenarme drogere graslanden (grasweide); **F:** Verruigde natte rietvegetaties; **G:** Waterplanten- en oevervegetaties; **I:** Oeverland met veel hooilandsorten; **J1:** Soortenrijke rietlanden (niet drijvend); **J2:** Varenrijke rietlanden en veenmosrietlanden (drijfzomen).

Zandblauwtje, Muizeoor, Brem, Schapezuring en Hazepootje. Dit zijn allemaal soorten van zandgronden. In schril contrast hiermee staan de vaak vlakbij gelegen, voedselrijke, kleiger wegbermen in de polder met o.a. Pastinaak, Veldlathyrus en Heelblaadjes.

Sommige dijkputten zijn nog vrij goed in het landschap herkenbaar als depressies die tot op een meter diepte zijn uitgegraven. Sommige ervan worden begraaasd. In dergelijk vochtig grasland groeit o.a. Dwerg- of Borstelbies, een typische soort voor vochtige zandgronden. Andere dijkputten zijn geëvolueerd tot mini-eikenberkenbosjes met in de kruidenlaag o.a. Valse Salie, Wilde Kamperfoelie en Zachte Witbol.

Wanneer we tenslotte de voedselarme verlandingsvegetaties in het Panneweel van naderbij bekijken wanen we ons helemaal in de Kempen: het voorkomen van Zachte Berk, Galigaan, Gewoon Blaasjeskruid en Wateraardbei, het nagenoeg ontbreken van Riet en de drijftilverlanding met veenmossen maken van dit Panneweel een imposant natuurmonument.

Dus een echt grensgeval

Wanneer we de arealen (Van Rompaey & Delvosalle, 1979) van een aantal soorten die in het kreekengebied voorkomen bestuderen, wordt het iedereen wel duidelijk waarom er

Foto 3: Varenrijk rietland komt enkel voor op drijfzomen omdat overspoeling met vuil, voedselrijk water hier uitgesloten is.

Foto: E. Rombaut

onder botanici de grootste onenigheid bestaat over de fyto geografische positie van de Scheldepolders (zie Tanghe, 1975 voor een overzicht). Typische schorreplanten met een maritiem areaal (fig. 4) komen er voor op enkele tientallen meters van echt Kempense soorten (fig. 5). Maritiem district of Vlaams district? Over een grensgeval gesproken!

Status en bedreigingen

De Grote Geul te Kieldrecht (gerangschikt bij K.B. 26 januari 1978 en beheerd door de Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon), het Panneweel en het Salegemkrekcomplex te Sint-Gillis (gerangschikt bij K.B. 27 juli 1978 en gedeeltelijk door De Wielewaal beheerd) zijn op het gewestplan Sint-Niklaas-Lokeren als natuurreservaat voorzien. Er omheen ligt een 'valleigebied' of 'landbouwgebied met ecologische waarde', een uiterst omstreden statuut. De uiterst interessante dijkputten, depressies, kreekrestanten die hier en daar het landschap accentueren, evenals de meeste dijken genieten geen enkele vorm van bescherming.

Zoals overal elders zijn de bedreigingen voor de nog resterende natuurwaarden van dit krekengebied velerlei. Een schandelijk laag ingesteld waterpeil (ingesteld onder de verantwoordelijkheid van het Polderbestuur van het Land van Waas) veroorzaakt sinds 1978 een voortdurende verdroging van het oostelijk deel van het Salegemkrekcomplex. Zoals hoger beschreven betekent dit het vastgroeien van de drijfzomen en dus het einde van een reeks boeiende levensgemeenschappen. Ook

Figuur 3: Ontstaan van wiel, kraag en dijkputten

(uit Rombaut *et al.*, 1982)

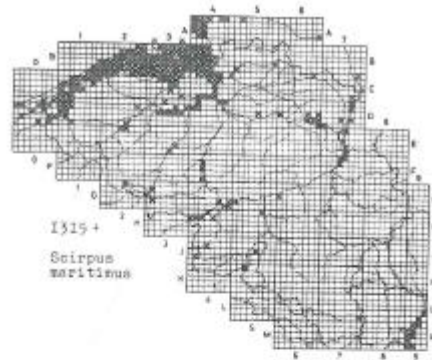

Foto 4: Wateraardbei komt enkel voor in het Panneweel. Naast Galligaan en Gewoon Blaasjeskruid verleent deze Wateraardbei een Kempens karakter aan het verlandende wiel. Foto: E. Rombaut

het waterpeil van de Kieldrechtse Grote Geule staat voortdurend te laag ingesteld. De stuw die het peil kan regelen valt namelijk ook onder de verantwoordelijkheid van het Polderbestuur.

De slechte waterkwaliteit van de kreek is een oud zeer (zie o.a. De Schepper & Van Impe, 1978 en De Pauw, 1980). Voor de lozing van rioolwater (De Klinge, Kieldrecht) is er wellicht door de geplande aanleg van collectoren een voorlopige oplossing gevonden. Moeilijker te bestrijden zijn sluiklozingen en uitspoeling van meststoffen en landbouwgif. Het natuurgebied is langgerekt en zeer smal. Slechts het uitgraven van separaatgrachten tussen landbouwgebied en kreekreservaat kan hierin wat verbetering brengen.

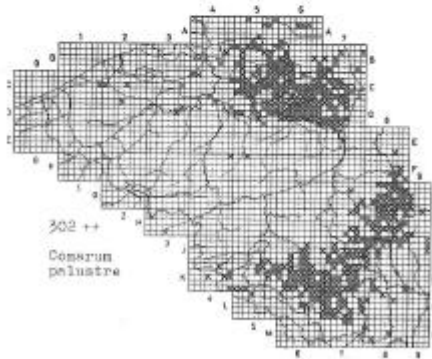
Door voortdurende cultuurtechnische ingrepen wordt nog steeds interessant grasland omgezet in akker, zelfs in het als natuurreservaat voorziene gedeelte tot vlakbij de oevers van de

Figuur 4: Areal van Zeebies in België. (uit Van Rompaey & Delvosalle, 1979)

kreek. Het gebruik van biociden tot in de rietkragen is het trieste gevolg.

En dan is er nog de Wase ruilverkaveling die tot nog toe zo goed als nergens heeft rekening gehouden met de aanbevelingen van het door ons opgestelde landschapsecologisch rapport (Rombaut *et al.*, 1982). De verliezen voor de natuur zullen dan ook enorm blijven. Enkel de aankoop van ca. 45 ha strict natuurreservaat (op 1700 ha ruilverkaveling) en het verlenen van het statuut „Staatsnatuurreservaat” kunnen voor dit gebied een blijvende oplossing betekenen. Alleen dan kan een coherent beheersplan opgesteld worden en kan verhindert worden dat de nieuwe gunstiger stuwpeilen na de ruilverkaveling opnieuw in handen van het Polderbestuur komen, zonder enige inspraak van natuurbehoudskringen.

Figuur 5: Areal van Wateraardbei in België. (uit Van Rompaey & Delvosalle, 1979)

Foto 5: Door permanente verlaging van het waterpeil kan de boer tegenwoordig akkers aanleggen tot praktisch in de rietkragen. Daar waar vroeger hooilanden waren, staat nu maïs. Bij 't ploegen sneuvelen door De Wielewaal aangeplante knotwilgen. Landbouwgif en kunstmest spoelen ongehinderd het reservaat in. Enkel scheidingsgrachten kunnen enige verbetering brengen.

Foto: E. Rombaut

Het is dan ook in deze geest dat vanuit dit congres aan de bevoegde minister een oproep tot aankoop van dit unieke krekengebied werd overgemaakt.

Bibliografie

- Anselin A., E. Rombaut, 1981. Het Oostvlaamse Kreekengebied. Enkele oecologische en historische-geografische aspecten van het kreekengebied met betrekking tot het natuurbehoud en de landschapszorg. *Natuurreservaten* 4 bis: 16-28.
- De Pauw M., 1980. Evolutie van de waterkwaliteit van de Grote Geul te Kieldrecht. Januari-september 1980. Beveren, Dienst Leefmilieu, 33 pp. ill.
- De Schepper H., J. Van Impe, 1978. De verontreiniging van de Grote Geul en het Sint-Jacobsgat (Winterperiode 1977). *I.H.E.*, Brussel, 14 pp. + tabellen.
- Rombaut E., A. De Kimpe, E. Kuyken, 1982. Landschapsocologie en natuurbehoud in het ruilverkavelingsblok Meerdonk (O.-VI.). 160 pp., 6 tab., 39 fig., 11 kaarten, 7 bijl. en 22 grafieken (RU Gent verslag 1982/1 Labo voor natuurbehoud).
- Tanghe M., 1975. Fytogeografie. Commentaar bij de bladen 19A en 19B van de atlas van België. 76 pp., ill.
- Van Rompaey E., L. Delvosalle, 1979. Atlas van de Belgische en Luxemburgse flora. Pteridofyten en spermatofyten. *Nationale Plantentuin van België*, Meise, 2de uitgave.

Lic. E. Rombaut, Stationsstraat 124,
2780 Sint-Gillis-Waas